

Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Savaşı

Said Halim Paşa Çev. Fatih Yücel

İstanbul, Kronik Kitap, 2019, 216 Sayfa, ISBN: 978-975-2430-91-4

Salih AKIN*

Said Halim Paşa, Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırlığı ve Sadrazamlık görevlerinde bulunmuş önemli bir devlet adamıdır. Dolayısıyla devletlerarası ilişkilerimizde mühim bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Hatta 1914 yılında yani Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıl Osmanlı Devleti ile Almanya arasında imzalanan muahede, Paşa'nın Yeniköy'de bulunan yalısında imzalanmıştır. Bu nedenle üzerinde dikkatle durulması gereken bir isim olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Peki Paşa'nın bu deneyimlerini hatıralarından okumak nasıl olurdu? İşte incelememize konu olan kitap, bizzat Said Halim Paşa'nın kaleminden dönemi bizlere yansıtmakta. Orijinali Fransızca olan "*L'Empire Ottoman et la Guerre Mondiale*" isimli eserin dilimize çevrilmesi ile bu kitap vücut bulmuş durumda.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, slhkn60@gmail.com

İlk bölüm bizzat Said Halim Paşa'nın ağzından anlatılmaktadır. Sadrazamlığa gelişi hakkında bir değerlendirme yapan Paşa, ardından savaş öncesinde de varlığını göstermekte olan Ermeni sorununa dair bir tespitte bulunmaktadır. Yaşanan gelişmeleri iyi bir şekilde analiz ettiğini düşündüğüm Said Paşa, yakın zamanda Almanya'nın bir ittifak teklifi yapacağını dile getirmektedir. Nitekim 1914 yılının ortalarında bu ittifak gerçekleşecektir. Kaleme aldığı eserde Almanya ile yapılan muahedenin orijinal metinlerine yer vermek istediğini de aktaran Paşa, Ferid Paşa hükümeti zamanında evinde yapılan arama sonucunda belgeleri kaybettiğini belirtmektedir. Üzerinden bir asrı aşkın zamanın geçtiği Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcını bizler gayet iyi bilesek de Paşa, bulunduğu dönem içerisinde kimsenin savaş çıkacağını beklemediğini aktarmaktadır. Harbe girişimizdeki önemli dönüm noktalarına bakacak olursak, belki de ilk olarak Goeben ve Breslau aklımıza gelecektir. Nitekim Said Halim Paşa da bu iki gemiye eserinde yer ayırmıştır. Gemilerin İngiliz donanmasından kaçarak Çanakkale Boğazı'na yani Osmanlı Devleti'ne sığınmaları karşısında endişeye kapıldığını anlamak mümkün. Yaşananlara ek olarak ise tüm sorumluluğu Enver Paşa'nın aldığı sözlerine eklemektedir. Ancak gelişmeler Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına gölge düşürüyordu. Almanya ile ittifak içinde olsa da bu ittifak, özellikle Rusya'ya karşı müdafaa amacıyla yapılmış bir ittifaktı. Bu nedenle çoğumuzun bildiği satın alma senaryosu devreye girer. Kitabın ilk bölümünün sonlarında da Paşa'nın Alman Büyükelçisi Baron Wangenheim ile gerçekleştirdiği Goeben ve Breslau görüşmesinin detayları ele alınmıştır.

Günümüzde de tartışılmaya devam eden bir konu olan Dünya Savaşı'na neden katıldığımız sorusu kitabın ikinci bölümünde ele alınmıştır. Osmanlı Devleti üzerinde planlar yapıldığı bir dönemde savaşa katılmamak gibi bir düşüncenin sağlıklı olmadığı konusunda görüşler aktaran Said Halim Paşa, adeta ders niteliğinde ifadeleriyle konuya açıklık getirmektedir. İçinde bulunulan şartlar gereği savaşa girmeme gibi bir ihtimalin çok daha vahim sonuçlar doğuracağını bilincinde olarak bizlerin de, Paşa'nın belirttiği görüşlere katıldığımızı söylemek yerinde olacaktır.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükleyen önemli hadiselerden biri de Rus limanlarının bombalanmasıdır. Üçüncü bölümde o günlere dair bilgiler aktaran Paşa, Yavuz ve Midilli gemilerinin hareketinden haberdar olmadığını, böyle bir hamleye ise sıcak bakmadığını belirtmektedir. Her ne kadar savaşa girilmesi gerektiğini savunsa da atılması gereken adımlar konusunda oldukça hassas kararlar vermeye çalışan Said Halim Paşa, yaşanan hadise neticesinde tüm çabalarının boşa gittiğini de söylemektedir.

Savaşa katılan her milletin savaş sonunda kendisini suçsuz ilan etmeye çalıştığını ancak Türkiye'de ise bu durumun tam tersi bir hâl aldığı kitapta belirtilmektedir. Damat Ferid Hükümeti tarafından yapılan bu beyanlara göre Osmanlı Devleti yanlış bir hamle yapmıştır. Bunun suçlusu ise İttihadçı hükümettir. Fakat Said Halim Paşa, Damad Ferid'in bu türlü beyanlarına karşı çıkmış ve bu açıklamalar sayesinde kendisini aklamaya çalıştığını belirtmiştir. Damad Ferid Paşa hakkında zayıf hafızalı sadrazam tabirini kullanan Said Halim Paşa, Sevr Antlaşması ile birlikte Damad Ferid Paşa'nın ne denli yanlış bir politika

izlediğinin ortaya konulduğunu aktarmaktadır. Hatta hak edilmeyen suçla maların tüm sebebi Damad Ferid Paşa ve onun söylemlerinin bir sonucu olarak belirtilmiştir. Nitekim bu hususta Said Halim Paşa'ya katılmamak mümkün değildir. Milli duygulara önem veren Said Halim Paşa, koyun gibi boğazlanmaktansa, elde silahla ölmeye razı olduğunu söyleyerek aslında Millî Mücadele konusunda da hassasiyetini dile getirmektedir. Eleştirilerin ağırlık verilmiş olduğu dördüncü bölümde son olarak Osmanlı topraklarında yaşanan işgal faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Ağırlıklı olarak Mustafa Kemal Paşa hakkında detaylı bilgiler vererek başlayan beşinci bölümde, onun bilinen ve bazılarınca bilinmeyen bazı yönlerine işaret edilmektedir. Azimli, hırslı, kararlı ve vatansever bir yapıya sahip olduğunu belirten Paşa, Mustafa Kemal Paşa hakkında olumsuz bazı görüşler de belirtmektedir. Özellikle başkasının fikirlerini dikkate almamak ve etrafında bulunan, milli mücadeleye destek verebilecek, önemli isimleri uzaklaştırmak konusunda Said Halim Paşa tarafından eleştirilmektedir. Ancak eleştiriler Mustafa Kemal Paşa ile de sınırlı kalmamaktadır. Son Osmanlı padişahı Sultan Vahdettin Türk aleyhtarı ittifakın önderi olarak görülürken Said Halim Paşa tarafından hain olarak nitelendirilmektedir. Bu bölüme konu olan asıl mesele ise İngiliz ve Fransız düşmanlığının karşılaştırmasıdır. İngiltere hakkında kesin bir dille huzursuzluğu dile getiren Paşa, Fransa üzerine ise daha ılımlı cümleler kurmaktadır. Özellikle Fransa'nın çark edişini değerlendiren Said Halim Paşa, aslında bunun şerefli bir pişmanlık olduğu ve Türk milletinin gerçekleştirmiş olduğu direnişe karşı yakınlık hissetmelerinden kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır.

Eserin altıncı bölümünde İngiltere'nin planları ön plana çıkmaktadır. En belirgin faaliyetlerinden biri ise, açık bir şekilde görülen, Türkiye'ye alternatif bir kuvvet olabilecek Yunanistan'ı güçlendirmektir. Kitapta İngiltere üzerine eğilen Paşa, çok sıklıkla duyduğumuz “*Üstünde güneşin batmadığı imparatorluk*” tabirini de kullanmaktadır. Konu İngiltere'den acıkmışken Sevr ve savaş döneminde müttefikimiz olan Almanya için uygulanan Versay Antlaşmaları hakkında da bir değerlendirmede bulunulmuştur. Savaşın akabinde gerçekleşen başkentini işgali ve işgal sırasında uygulanan şiddet, işkence ve zorbalıklar ise bölümün en dikkat çekici ve tüyler ürpertici kısmıdır diyebilirim.

Her ne kadar savaşı kazanmış olsalar da ilerleyen süreçte İngilizlerin de bazı hatalar yaptıklarını görmekteyiz. Eserin yedinci bölümü bu hatalar hakkında bizlere ipuçları vermektedir. Bu bölümden benim çıkarmış olduğum, İngilizlerin en önemli hatası Hindistan ve Mısır gibi sömürge topraklarında hakimiyeti bölge halkına teslim etmeyişleridir. Hatta buna karşın Said Halim Paşa, bölgede İngiliz hakimiyetini artıracak hamleler yaptıklarını da belirtmiştir.

Ekler kısmı haricinde eserin son bölümü ise Halifelik kurumu ve onun çevresinde gelişen olayları konu almaktadır. Bilindiği üzere Cumhuriyet'in ilan edilmesinden kısa bir süre sonra Halifelik makamı kaldırılmıştır. Bu durum geçmişten günümüze kadar süren bazı tartışmalara da yol açmıştır. Said Halim Paşa da bu bölümde İslâm dini ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yapılan reform hamlelerini değerlendirmektedir. Ona göre İslâm bir dinden daha fazlasıdır. Diğer bir ifadeyle sivil bir dindir. Dinin

devletten ayrılmaması gerektiğine inanmaktadır. Sultan II. Mahmud döneminden beri var olan bu düşüncenin yanlış olduğuna kanaat getirmektedir.

Eserde yer alan toplam 8 bölümde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılı yıllar ele alınmıştır. Ayrıca kitapta yer alan üç ek ile de esere farklı bir perspektif kazandırılmıştır. Özellikle Said Halim Paşa'nın birinci ağızdan anlatımı ile olayları okuma fırsatı sunulması göze çarpan en mühim detaydır.

İçerik bakımından ele aldığımız kitabın şimdi de niteliksel özellikleri hakkında bazı değerlendirmelerde bulunalım. Çevirisini Fatih Yücel'in yapmış olduğu bu eser, toplamda 216 sayfadan oluşmaktadır. Hiç görsel materyal kullanılmaması kitap hakkında negatif yorum yapacağım tek nokta diyebilirim. Kitabın sonunda yer alan indeks kısmı ise merak ettiğiniz ve bir an önce konu ile ilgili fikir sahibi olmak istediğiniz zaman yardımınıza koşmaktadır.

Bu kitabın oldukça önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü Osmanlı Devleti'nin en zor yıllarına şahitlik etmiş önemli bir bürokrat tarafından kaleme alınan metinlerin, dönemi en iyi yansıtan araçlar olduğu kanaatindeyim. Elbette detaylı analiz ve eleştiri süzgecinden geçirildikten sonra akademik olarak kullanılması gereken bu kitap, şüphesiz yakın tarihimize ışık tutan önemli bilgiler ihtiva etmektedir.